

„Akýže si ty Prievidžan?! Koľko ty žiješ v Prievidzi? Ved' tvoji starí rodičia sa sem prisťahovali!“ Takéto a podobné narážky zaznejú v našom meste denne niekoľkokrát. Jeden z našich významných dejateľov nazval takéto posmešky „bôbarčinou“. Prečo? Čítajte.

Odkiaľ pochádzali prievidzskí národovci?

Prievidza bola odjakživa provinčným mestečkom. Síce s bohatou a slávnou históriou, no geografickým umiestnením a počtom obyvateľov bokom od hlavných prúdov dejín. Žila si svojím životom. Čas od času niekto rozčeril verejnosť dajakým činom, no hladina sa zakrátko utíšila. Nejak tak to hodnotí aj dobový pozorovateľ, ktorý opisuje históriu Prievidze. Napríklad revolučné roky 1848/49 našli v Prievidzi odozvu len dovtedy, pokiaľ tu boli Hurban so Štúrom. Ich odchodom „odišiel“ i národný duch. Proti maďarizácii a odnárodňovaniu sa postavila len malá hŕstka. Rovnako v roku 1918, keď 28. októbra vznikla Československá republika, síce pochopteľne, no i tak, ľudí viac zaujímal koniec vojny a následné rabovanie krčiem a obchodov. Prievidžania sa nikdy nesnažili „mútiť“ tok dejín.

Medzi prvých skutočných národovcov, podľa dnešného ponímania, môžeme zaradiť členov Slovenského učeného tovarišstva. Vzdelávaním sa snažili pozdvihnúť hmotnú úroveň Slovákov. V Prievidzi pôsobili dvaja kňazi, ktorí patrili k zakladajúcim členom spolku. František Knapovský (1767–1812) bol však rodákom z Oslian a Ján Valentini (1756–1812), ktorý ako prievidzský kaplán zakladal Bernolákovo tovarišstvo, sa narodil v Turčianskom Michale. Obaja sa venovali vede a osvete, J. Valentini prírodovede a histórii, F. Knapovský ovocinárstvu a včelárstvu. Ale napriek svojej snahe v Prievidzi nenašli pokračovateľov. Mestečko žilo remeslom a poľnohospodárstvom.

Ďalšie obdobie veľkého národného prebudenia prišlo v rokoch 1848/49. Povstanie v Prievidzi organizoval opäť kňaz, Alojz Forgáč. Už podľa mena je zrejmé, že ide o potomka maďarskej šľachty. Bol revolucionárom, zástancom myšlienky slobody poddaných, osobne sa zúčastnil národnooslobodzovacích bojov, ale zorganizoval aj národnú gardu na podporu uhorských záujmov. Jeho pôsobenie však negatívne vplývalo na slovenské národné povedomie. I napriek tomu sa mu podarilo Prievidžanov nadchnúť v záujme spoločnej myšlienky o slobode.

Odkiaľ pochádzali prievidzskí národovci?

Na ideu slovenského národného obrodenia nadviazala snaha o založenie vlasteneckej ustanovizne. Tou sa stala Matica slovenská (1863). Medzi jej zakladajúcimi členmi nachádzame v roku 1866 aj Prievidžanov. Ján Filo, prievidzský kupec, bol zakladajúcim členom č. 219. Asi jeho brat, tiež kupec Juraj Filo, je v zozname vedený ako riadny člen č. 141. Miesto narodenia Filovcov doposiaľ nie je známe, no rodina v meste žila niekoľko desaťročí. Či boli pôvodom z Prievidze, alebo sem prišli v prvej polovici 19. storočia, keď prišli aj iné známe sliezske obchodnícke rodiny Wunder a Fogelton, nevieme. Ďalším zakladajúcim členom (č. 218), bol prievidzský archidiakon a národovec František Tileš (1810–1889), zakladateľ Spolku sv. Vojtecha a blízky spolupracovník Dr. Štefana Moyses. Tileš bol však rodákom z Kremnických Baní. Ani Ján Mužik, riadny člen č. 241 a tunajší kaplán, nepochádzal z Prievidze.

Úplný menoslov Prievidzského „jednatelstva“ Matice slovenskej nachádzame aj zo dňa 7. augusta 1872. Konateľom bol národovec, pedagóg a redaktor Andrej Truchlý-Sytniansky (1841–1916), vtedy prievidzský kaplán a iniciátor založenia Prvej prievidzskej sporiteľne (1872). Jána a Juraja Filovcov sme už spomínali a okrem kňazov z okolitých obcí v zozname nachádzame meno Jozefa Rajeckého. Dnes ešte nevieme presne určiť o koho ide. Ale na prievidzskom cintoríne sa nachádza viacero starých náhrobkov s menami členov rodiny Rajeckých. Jozef Rajecký bol možno rodený Prievidžan.

Po násilnom zatvorení Matice slovenskej a slovenských gymnázií nastalo obdobie ťažkého národného útlaku. Vládna moc tvrdo presadzovala zavádzanie maďarčiny a potláčala akýkoľvek pokus o niečo slovenské. Vtedajší národovci v Prievidzi to naozaj nemali ľahké. Nebolo ich veľa, dali sa spočítat' na niekoľkých prstoch. Čestného kanonika a dekana v Prievidzi Michala Juriša (1825–1901) k národnej myšlienke priviedol práve Andrej Truchlý. Aj po jeho odchode ako poslanec uhorského snemu presadzoval národný jazyk na školách. Aj keď je pochovaný na našom cintoríne, rodákom z Prievidze nebol. Označenie „pansláv“ a vystavenie sa úradnému stíhaniu riskovala hŕstka Prievidžanov. Obvodný lekár MUDr. Ján Čvíkota st. (1861–1924), bol ich „vodcom“. Praktikant v lekární B. Straussa a neskôr známy spisovateľ Janko Alexy, spomína vo svojich poviedkach jeho neľahký osud. Ani jeden, ani druhý nepochádzali z Prievidze. K panslávom patrili i zámočník Anton Daubner (1863–1938), ktorý si predplácal 21 vydaní Národných novín a tie rozdával spoluobčanom. Miestom jeho narodenia bola Prievidza alebo okolité obce.

Odkiaľ pochádzali prievidzskí národovci?

Ďalšími národovcami v čase prenasledovania boli majiteľ jednej z prvých tehelní Ulrich, študent prievidzského gymnázia Kornel Enderla a napokon stolár Ján Pik. Z menovaných rodeným Prievidžanom bol snáď iba Enderla. Ostatní dvaja nie sú istí. No naozaj rodenými Prievidžanmi boli dvaja kňazi, ktorí ale v rodisku nepôsobili. Juraj Gramantík (1848–1916) a Martin Hojič (1845–1912) prejavili svojho národného ducha a mali s tým takmer po celý život súženie.

A napokon opäť dvojica kňazov. Obaja pôsobili v Prievidzi ako kapláni a oboch postihol takmer rovnaký osud. Z dôvodu prenasledovania museli odísť z domoviny do Ameriky: Pavol Herman (1862–1936), historik, publicista a spisovateľ, Dr. Alexander Dianiška (1867–1923), náboženský spisovateľ a prekladateľ. Ani jeden z týchto národovcov nebol rodákom z Prievidze.

Vznik Československej republiky (1918) znamenal nové, dovtedy nevídané možnosti na obnovenie a rozvoj slovenského národného života. Do politických funkcií, úradov a škôl boli menované mnohé osobnosti. Najvyšší post okresného náčelníka obsadil Dr. Ján Novák (1890–1959). Rodený Prievidžan bol aktívny vo všetkých oblastiach života, inicioval vznik a viedol takmer všetky národné i spoločenské spolky. Jeho pravou rukou bol Jozef Sivák (1886–1959), škôldozorca, redaktor, autor učebníc, neskôr minister. Narodil sa na Liptove, v Bobrovci. Správu Prievidze prevzala odbočka Slovenskej národnej rady, ktorú viedol Dr. Ján Čvíkota st. V neľahkej úlohe mu pomáhali Koloman Breštenský (1864–1924), pôvodcom Prievidžan, Štefan Filo (príbuzný spomínaných Filovcov), František Roháč (1851–1929), Prievidžan, neskorší starosta mesta a Jozef Porázek (1862–1925), obchodník a nový starosta, ale podľa mena nie rodák.

Výchovu budúcej generácie zverili do rúk Františka Paulusa, riaditeľa gymnázia a člena národných spolkov. Znáмым prednášateľom a členom Matice slovenskej bol i profesor Jozef Solčany, rodák z Chrenovca. Dr. Ján Žirko (1885–1955), profesor a veľmi aktívny činovník spolkov sa narodil v Mošovciach. Ani Jozef Bošáni (1855–1946), nestor turistiky v našom regióne, pedagóg a kňaz, nebol domácim. Po-

V TOMTO DOME PÔSOBIL
AKO OBEVDNÝ LEKÁR
V ROKOCH 1890-1924

NÁRODOVEC
MUDR. JÁN ČVÍKOTA
RODÁK Z VALČE

OBNOVENÉ r. 1994
IN MESTO: TĽB BANSKÁ BYSTRICA
REALIZÁCIA: DR. KOŠTO PRIEVIDZA

Odkiaľ pochádzali prievidskí národovci?

chádzal zo Senice. Ďalšími významnými pedagógmi boli Dr. Ján Mjartan (1902 – 1996), neskorší významný etnológ, pôvodom zo Sebedražia i Lukáš Petráš (1894–1966), kňaz a autor učebníc, rodom z našich Necpál.

Na rôznych postoch v pobočkách štátnych úradov a inštitúcií nachádzame iných národovcov. Platón Paulíny-Tóth, riaditeľ Roľníckej vzájomnej pokladnice, pochádzal zo známeho turčianskeho rodu. Riaditeľom Berného (Daňového) úradu bol Anton Novacký (1865–1942), tento rodák z Ružomberka viedol turistov i matičiarov. Jeho syn Dr. Koloman Novacký (1897–1969), advokát a priekopník včelárstva, sa narodil v Tvrdošíne. Notár Andrej Šikura, nekompromisný zástanca používania slovenčiny v úradnom styku, pochádzal z Mošoviec v Turci.

Aj v ďalších sférach nachádzame významných národných pracovníkov. Knihupec a podporovateľ rozvoja knižníc, neskorší poslanec Slovenského snemu Michal Klimko, pochádzal z Liptova. Kominársky majster Ján Bargár sa narodil v Lazanoch, v Turci, ale známejším bol ako amatérsky múzejník. Aj jeho blízki spolupracovníci: súdny úradník Gejza Turba (1882–1960) a roľník Gregor Králik (1891–1973) neboli Prievidžania. Rodisko Turbu nepoznáme, Králik pochádzal z Hradca.

Napokon opäť kňazi. Msgr. Anton Miššuth (1866–1935), prievidský dekan a starosta, zakladateľ mnohých národných spolkov, sa narodil v Donovaloch. Jeho spolupútnik Peter Briška (1895–1938), profesor náboženstva, politik a novinár, pochádzal zo Starej Lehoty, na Považí.

Niekde tu by sme mohli skončiť. Zo spomenutého výpočtu môžeme vidieť, že Prievidza v minulosti našich národných dejín síce dosiahla určitý zástoj, no nie vždy vlastnými „prostriedkami“, dá sa povedať, že skoro vôbec. Spomedzi vymenovaných národovcov len malá hŕstka bola skutočných Bôbarov. Je preto na mieste otázka, či v úvode tohto príspevku spomenuté narážky majú v dnešnej, dá sa povedať v multikultúrnej Prievidzi opodstatnenie. Nie je Prievidžanom ten, kto v tomto meste našiel svoj domov, má ho rád a snaží sa o jeho rozvoj?

Erik Kližan

Použitý zdroj:

Letopis Matice slovenskej, roč. 1866 a 1867, zv. 1, Banská Bystrica 1867.

Kronika obce Prievidza (1933 – 1942).

Osobnosti v prievidských cintorínoch. MO MS Prievidza, 2005.

Osobnosti v prievidských cintorínoch II. MO MS Prievidza, 2006.